

Zsolt Péter

Miért nem keleties, miért nem nyugatias a magyar társadalom?

Az értékkutatások segítségével akár koherens nemzetkarakterológiát is fel lehetne rajzolni a Nyugatról és a Keletről. A magyarság esetében az ábrázolás kísérlete közben egyre inkább felmerül a „nálunk miért nincs koherens típus?” kérdés.

Napjainkban újra kiéleződött a vita Magyarország "kulturális hovatartozásáról". Vajon keleties, vagy nyugatias nemzet vagyunk? A különböző politikai erők természetesen kész válaszokkal rendelkeznek erre a kérdésre, de mit mond a tudomány? Elemzésünkben a rendelkezésünkre álló értékutatások segítségével kísérünk meg adalékokat adni a vita tárgyához. Ehhez elsőként bemutatjuk hogyan is lehetett régen hozzányúlni a nemzetkarakterológia kérdésköréhez, és milyen lehetőségei és kötöttségei vannak azoknak ma, akik nem kívánnak elszakadni a tudományosan elfogadott diskurzustól. A számos adat miatt egyszerre könnyebb és nehezebb a dolgunk, mint korábban. Könnyebb, mert senki sem mondhatja, hogy nincs megtámasztva egy-egy állítás, és nehezebb, mert az adatsdömpingben, az elméleti kutatók különböző kategorizálási rendszerében dolgoznak. Ha megnézzük az állítások mögötti empirikus kérdést, akkor támadhatnak kételyeink az általánosítás lehetőségéről, az egymásnak ellentmondó vélekedések kibékíthetetlenségéről. Ebben a kaleidoszkópban mi külön magyarokra és más nemzetekre vonatkozó értékválasztásokat emelünk ki, azok közül is azokat, melyekről eleve úgy véljük, hogy van relevanciája a kérdés számára. Ezek közé tartozik az individualitás, az utánpótlás, a nemek közti távolság, a bizalom, a türelmetlenség stb. Az egyes fejezetek önmagukban is sokat elárulnak, megállják a helyüket. Összekötésük, a közöttük lévő kapcsolat megtalálása azonban feltehetően megoldhatatlan probléma, annál is inkább, mert ezen értékek némelyike gyors változásban van.

A nemzetkarakterológia múltja és jelene

A tudományos kollektív identitáskeresést az adott kor ismeretei, korhangulata, esetleg divatjai határozzák meg. Ilyen formán három korszakot különítünk el. Az első, amikor a magyar jellegzetességet utazók beszámolóí, történeti, irodalmi és művészeti alkotások segítségével igyekeznek rekonstruálni, a második a faji, biológiai, antropológiai paradigma, a harmadik pedig a kultúrantropológiai, szociológiai, értékszociológiai. Mindhárom megközelítésnek van létjogosultsága, az első akár módszertanilag ma is használható, a másodikat nagymértékben lejáratta a fasizmus, a harmadik igazi fellendülését pedig ma a big data adja, igaz már a 80-as évek értékkutatásai, a rendszerváltás után pedig a kultúraközi kommunikáció is komoly adatmennyiséggel dolgozhatott és dolgozott is.

A Szekfű Gyula által szerkesztett „Mi a magyar?“, noha nacionalista korhangulatban feltett körkérdés volt, mégse akart etnocentrikus lenni. Azt a csapdát próbálták elkerülni, hogy meg akarják mondani ki az igazi magyar és ki nem. Erre is utal a „mi“ a „ki“ helyett, sőt, Babits írása kifejezetten tartózkodik a faji különbségek jellemzésétől, noha a kor divatját ez alapvetően meghatározta és a „faj“ szó másként is csengett a harmincas években, mint a második világháború után, mikor pedig alapvetően kerülni kellett.

Donáth Györgyöt 1947-ben azért akasztották fel – ahogy ezt Závada Pál Idegen testünk című regényében is szemléletesen ábrázolja –, mert a faji alapon történő társadalmat megosztó gondolkodást alkotmányellenesnek nevezte az ügyész. A pert megelőzően összeesküvés vádjával 200-nál több embert tartóztatnak le, és koncepciósan jártak el, mert belekeverték az angoloknak való kémkedést. A perben Donáth azzal érvelt, hogy a Magyar Testvéri Közösség mindössze egy hazafias szervezet, amely befolyásolni kívánja a politikai folyamatokat és inkább a kommunistákra jellemző, hogy megdönteni kívánják az alkotmányos rendet. Öt órás védőbeszédében az utolsó szó jogán azonban részletesen kifejtette fajelméleti nézeteit is, mire az ügyész így reagált: „... mivel a fajok harcának eredményén alapuló államrend csak a köztársaság és a demokratikus állam felszámolása útján létesíthető, az 1946.évi VII. tc. alapján ki lehet mondani, hogy a mozgalom a köztársaság megdöntésére irányul. (Závada, 2008: 360)

A faji alapon történő karakterológiát a következő évtizedekben a baloldali osztályalapú megközelítés szorította ki, ám e gondolkodás korlátjaként említenünk kell még egy másik, nem politikai indíttatású szembesülést is. A marxista megközelítés szintén a tudomány nevében azt az állítást tette elfogadottá, hogy az emberek közti különbséget az osztályhelyzete határozza meg. Így nem az a lényeg, hogy valaki szlovák-e vagy olasz, német vagy magyar, hanem hogy a munkásosztály tagja-e, vagy a régi osztályok leszármazottja, tőkés,

esetleg értelmiségi vagy paraszt. És minden azonos osztályhelyzet a nemzeti karaktertől függetlenül azonos karaktert teremt, ha van is nemzetek közt különbség, azt elnyomja az egzisztenciális helyzet és az osztálytudat. Az internacionalista jövőképbe a marxista megközelítés jól illeszkedett, és sokáig tartotta is magát a társadalomtudományokban.

Pedig a faji megközelítés elvetésének alapvetően nem tudományos, hanem morális indokai voltak, salonképtelenné vált és ezért tudott könnyen a helyébe lépni az osztályalapú. Viszont, mint általában a morális kérdések, a magas nyilvánosság szintjén tudják kifejteni kényszerítő hatásukat, ettől még sokak gondolkodását meghatározta a korábbi korszellem, illetve a családi nyilvánosságban átörökölt sztereotipizálás.

A másik út viszont nem kellett, hogy marxista nézőpontot tükrözzön. Léni Riefenstahl, aki Hitler propaganda filmese volt, jóval a háború után úgy nyilatkozott a zsidóságról – sajnos a forrást nem találtuk meg –, hogy már nem olyan gnómok, mint amilyenek Kelet-Európában látta őket, Izrael fiatal harcosai szép és erős testben mutatkoznak meg. Tudvalevő, hogy Riefensthal testkultusza pusztán a fasiszta esztétika politikai rendszerrel történő bukása után ugyanúgy megmaradt, akár az árját, akár később az afrikai őslakos harcosokat fotózta. Mindezzel arra kívánunk utalni, hogy a faji alapon történő osztályozás olyan sztereotípia, ami egy emberöltő alatt megváltozhat és azt még a faji alapon gondolkodó is könnyen megfigyelheti. A kínaiak sem kicsi alacsony emberkéek ma már,

köszönhetően a fehérjedús táplálkozásnak, noha a sztereotípiák róluk alighanem ez. És ez felveti és tovább bonyolítja az identitás témát a tulajdonságok vonatkozásában, hiszen a sztereotípiák kiváltanak reakciókat, különösképp heveseket, ha már nem igazak.

A genetikai külső és belső tulajdonságok átörökítése Galton eugenika nézőpontjában erősödött fel, s Darwinig vezethető vissza. Galton nemesíteni akarta az emberiséget, a jó képességeket kívánta felerősíteni, és csak később, a náciak vélték úgy, hogy az evolucionista tézist úgy kell értelmezniük, hogy a szerintük kevésbé ráteremtetet kell likvidálni. A fasizmus időszakában általánosan elfogadott közvélekedés volt, hogy a természet rendje érvényes mindenre, a gyengeség megvetendő és elpusztulása, *horribile dictu* elpusztítása tulajdonképp szükségszerű, az ebben való aktív részvétel hosszú távon a nemesebb faj elterjedését segíti.

Ugyanakkor ma is újra van létjogosultsága a genetikai különbségek keresésének, ám ez a megközelítés legkevésbé Közép-Európában állja meg a helyét, mert itt a népesség teljes mértékben kevert. Ma már igen könnyen bárki elvégezhet egy genetikai származásvizsgálatot (E sorok írója is megtette.) Általában megdöbbentő eredményekkel jár, és nagyon jól alkalmazható tolerancianövelő pedagógiai módszerként.

Tanulmányunkban a harmadik, mai paradigmát fogjuk használni. A nemzetkarakterológiai jellemzések legitim visszatértét a kommunikációs

szakmának, a közgazdasági, tárgyalástani, kereskedelmi kapcsolatok globalizálódásának köszönhetjük, valamint a baloldali osztályelméleti paradigma népszerűségvesztésének. A sok értékkutatás és nagyszámú adat ellenére azonban érdemes nem elfeledkezni a Riefenstahl féle rácsodálkozásra. Akármilyen kemény adatok állnak ma a rendelkezésünkre, bármilyen jellemző rövidebb-hosszabb időszak alatt megváltozhat.

Ha mégis úgy érezzük, hogy már a Babits által megfogalmazottaknak is volt létjogosultsága, annak sem valamilyen genetikai, mint inkább kulturális, regionális alapja lehet. Babits szerint a magyar nem kalandozik, nem vándor és hódító, mint a német, de nem is bujdosik. Rezignáltan nem-cselekvő, türelmes, de nem úgy, amilyen fanatikusán türelmes a szláv, aki tűr. Az „ej ráérünk arra még” lustaság inkább bölcsességgel párosul. Na és, mondja, a magyar akkor lép, amikor érdekei sérülnek, nem másért, a maga érdekeiért hajlamos csak küzdeni. „Az üngét is odaadja, de a jussát nem hagyja.” (Ld [itt](#).)

Végezetül már előzetesen el kell oszlatnunk azt az illúziót, hogy pusztán azért, mert rendelkezünk szociológiai értékkutatási adatokkal, találgatásokra, értelmezésekre nem kényszerülünk kevésbé, mint a 30-as évek *Mi a magyar?* szerzői. Nekünk sincs könnyebb dolgunk, mi se állunk biztosabb lábakon, mint az első típusba sorolt, a történelmi és művészeti hagyományokra építő nemzeti karakterológus.

Mindazonáltal mai felmérésekre támaszkodva nem a "[mélymúlt](#)" feltárásából fogunk kiindulni.

Az értelmes konformitás, azaz a csapatjátékossági hajlandóság hiánya

Az első vizsgált érték a konformitás mértéke. A konformitás jó és rossz vonásként is értelmezhető. Az egyéniség hiánya rossz értelemben, a csapatjátékos jó értelemben. Általában a konszenzusig eljutni sosem lehet anélkül, hogy bizonyos emberek ne viselkedjenek konform módon. Ha egy bérházban egyöntetű szavazat szükséges egy helyiség kiadásához, egy lépcsőháztatarozáshoz, vagy bármi máshoz, biztos van egy lakó, akinek nem felel meg az elképzelés, aki aggódik, így pedig nem mozdul semmi. Legalábbis, ha a döntés feltétele a teljes egyetértés.

Egyes közösségek igénylik a konszenzust, de nem tudják elérni, másoknak ez sikerül, megint mások többségi elven döntenek és így tovább. A konszenzust akaróknak sokszor a végén elege lesz a toporgásból és egy erőskezü ügyintéző után kezdenek vágyakozni. Ez jóval könnyebb megoldás, mint megtanulni a konszenzusteremtést, illetve az engedni tudást, a konformitást, a csapatjátékosságot. Nyugatról ezt átvenni hosszú munka volna, kénytelenek vagyunk hát

keletre figyelni, az ottani technikákat behozni, miközben ott a fejhajtást természetesnek veszik, mi viszont ettől meg szenvedünk.

Ha az EU-t egy olyan „bérháznak” fogjuk fel, amelyben az a bizonyos akadékoskodó lakó épp mi vagyunk, akkor máris van egy jó metaforánk arra, hogy lássuk, milyenek vagyunk mi és milyenek látnak minket. Az együttműködni tudó lakóknak (nyugatiaknak) ráadásul van egy felsőbbrendűségi tudatuk, és nem is mindig hoznak jó döntéseket, gyakran a deviánsnak (azaz nekünk) van igazuk, ám ettől még a többiek minket továbbra is lenéznek, minek kapcsán a küllők közé botot teszünk, mert igazi örömünk már csak abban van, ha jelentőségünket így emeljük. Legalábbis a politikai elitünk, hol a simulékonyságot, hol a bosszúálló civilizálatlan anti-konformistát játssza. (Pedig a magyar társadalom az összehasonlító attitűdkutatások szerint a legkevésbé bosszúállók közé tartozik. Ld. az aurworldindata.org oldalt.)

Hamar megtaláljuk az értékkutatásokban annak a magatartásnak a magyarázatát, hogy miért nem vagyunk konformisták. Ennek nem geopolitikai oka van, egyszerűen csak túlteng bennünk az individualitás. Ez nem jellemzi a körülöttünk lévő népeket, legyenek azok térben bármilyen közel is hozzánk és nem jellemzi se a Nyugatot, se a Keletet.

Ha a konformitást felbontjuk közösségi és vezető iránti lojalításra, akkor négy mezőt tudunk megkülönböztetni egymástól. Vezetőhöz is, közösséghez is lojális, vezetőhöz nem, de közösséghez igen és fordítva, valamint egyikhez sem.

Véleményem szerint – de ezzel kapcsolatban nincsenek empirikus kutatások, mert ilyen szétbontás még nem történt –, a magyarok ideáltípusosan azt a karaktert szeretik, amelyik egyikhez sem lojális. Se a vezetőhöz, se a közösséghez. Ezért is van nehéz dolga a francia multinacionális cégeknek, akik elvárják, hogy a vezető iránt legyen a munkás lojális, mert vezetővé csak komoly kiválasztás útján juthat el valaki, és ha arra nem méltó, rögtön leváltják, de a magyar munkavállaló nem lojális az amerikai multinacionális cégekhez sem, ahol pedig a márka, a cég iránti lojalitás volna az elvárt. (A külföldi cégek magyar munkavállalóval való konfliktusairól bővebben ld. [itt](#).)

Fukuyama [Bizalom](#) című könyvében arról értekezik, hogy az angolszász kultúra az intézményesültséget tiszteli, a francia a vezetőket. De próbálhatjuk még tovább bontani a nemzetek közötti különbségeket. Az angol közigazgatás és média híres a függetlenségéről, az autonómiájáról, de másként áll fel ez a függetlenség, mint a németnél. A németnél a közigazgatási rendszer hagyományosan arra épül, hogy roppant nehéz a kinevezést megszerezni, ám aztán a kinevezett nem igen háborgatható. Ezek tehát mind eltérő modellek, amibe szocializálódva a rendszerek iránt egyfajta konformitás alakul ki. A magyaroknak azonban nincs oly módon letisztult rendszerük, mint az említett népeknek, ha tehát igazodni akarnának valamihez se volna egyszerű, mert mihez? (A Fidesz pár év alatt átalakította a közigazgatást, és a médiafelügyeletet zsákmányrendszerűvé.) Az értékkutatások másfelől azt mutatják, hogy igazodási hajlandóságunk

sem erős. Ez tehát két ok, miközben a politikai táborok tematizálnak és kemény magjuk követi is őket, legyen az akár oroszellenességből oroszbarátság, vagy baloldaliságból neoliberalizmus. Nem csodálkozhatunk ezek után azon, hogy a közélet szinte szétfeszül. A magyar karakter óvatos és távolságtartó volna, mások, meg akik szintén ugyan ennek a népnek a tagjai – többnyire érdekből – egy kognitív disszonancia redukció csapdában sodródnak az egyik ideológiai konstrukcióból a másikba.

Nehéz eldönteni mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás, a rendszer képlékenysége okozza a nonkonformitást, vagy a nonkonform világszemlélet a rendszereink képlékenységét. Tény, hogy egy könnyecseppet sem ejtettünk az utóbbi évek közigazgatási, munkajogi, médiabeli, tudományszervezési, felsőoktatásbeli rendszereink átalakításáért, mert a rendszereink nem stabilak, intézményeinket nem érezzük sajátunknak. (A hatalomnak vannak intézményei, nem a magyar népnek.)

Visszatérve a négymezős modellünkhöz, lehetnek hipotéziseink – de csak hipotéziseink –, hogy miért olyan bonyolult meghatározni a japánok közösség-cég-nemzet iránti elköteleződéséből azt, hogy ennek ellenére mégis individualisták. Hogy lehet, hogy egyszerre igen konformisták és rendkívül individuálisak? (Ld. a fiatalok hétvégi extremitásait.) S egyáltalán, mit jelent amerikaiaknak az individualitás, mit a japánoknak, mit a németeknek? Ám ha tudomásul vesszük, hogy a konformitás-individualitás nem egydimenziós tengely, hanem a

konformitás minimum két változóvá nyílik ki, akkor már ráérezhetünk az összehasonlítás lehetőségeire.

Az amerikaiak nem a vezért tisztelik, és valójában nagyon erősen csapatjátékosok, pillanatok alatt alárendelik magukat egy új vezetőnek, ha a feladat azt kívánja. A vezetőt funkcionálisan, adott feladathoz választják ki és csak ideiglenesen bízzák magukat rá. Az amerikai pragmatikus feladatorientációt sokszor félreérthették a karakterüket kutatók, s tartották tekintély nélkülűnek (Tocqueville), vagy magányosnak (Riesman), és ebből arra következtettek, hogy belecsúsznak a többség zsarnokságába, de ezek elhamarkodott aggodalmak voltak. Valójában azonban az amerikai nem úgy vezérelvű, ahogy a német vagy a japán, de ettől még konformista, mert erősen csapatjátékos. Ráadásul ezek a civilizált nyugati országok mind versengők is, de sosem annyira, mint néhány versengő törzsi társadalom, ahol mindenki tart mindenkitől. (Ld. a kvakiutl és a busman társadalmak antropológusok számára közkedvelt összehasonlítását. E szerint a busman végtelenül békés, a kvakiutl férfiak pedig állandó készenlétben vannak, hiszen törzstársaiktól is tartaniuk kell.) A kapitalizmus a versengés-együttműködés szélsőségeit történetileg keretek közé szorította. Vagy fordítva: megbízhatóság-szavahihetőség-együttműködés nélkül nem lehet sikeres üzleteket lebonyolítani, kapitalista társadalmat működtetni.

Az amerikai típusú feladathoz vezetőválasztás képességét nem csak szociálpszichológiai kísérletek támasztják alá. (Ld. [itt](#).) Nem véletlen,

hogy a véleményvezér (opinion leader) mint szociológiai kategória náluk bukkant fel először (Lazarsfeld), és nem a németeknél vagy a japánoknál, ráadásul pozitív konnotációban, szemben a francia entellektüellel, mely már születése pillanatában is gúny volt és modern formáiban sem kap túl sok elismerést. (Ld. pl. Bourdieu.)

E kitekintésre azért volt szükség, hogy még egyszer hangsúlyozzuk, a magyarok antikonformisták. Nem jellemző többségükre a tekintélytisztelet, de a fennálló rendszerek iránti tisztelet sem. Nem ismerik a tekintélyt, nem könnyen hajtanak fejet, mert nem bíznak az állam jóindulatában és vezetőik tisztességében, ami alatt nem azt értjük, hogy nyilvános helyzetben nem viselkednek illendően, de nem szeretik a kitüntetések, és nem igazodnak egymáshoz sem. Ez a szélsőséges individualitás több évtizedes értékszociológiai vizsgálatokban változatlan arcát mutatja. Leginkább a rendszerváltásnál lehetett abban bízni, hogy lesz valamerre elmozdulás, de nem lett. (Ld. az Értékműhely rendszerváltás után megismételt kutatásait [itt](#).)

Vannak olyan társadalmak, amelyeknek a tömegnek van fontos szerepe. Ilyen példákat láthattunk az utóbbi időben Görögországban – a gazdasági válság után –, Romániában, a korrupció ellenes tüntetéseken, Szerbiában ahogy a politikai hatalmakat eltávolítják. (Ld. [itt](#).) A lengyeleket, ahogy a tömeg meghátrálásra készítette az abortusztörvényt. (Ld. [itt](#).) De a franciák sorozatos forrongásait is említhetnénk. Más országokban erős a közösségek lobbijereje, pl.

Norvégia, Finnország, Németország. Van, ahol mindkettővel kell számolnia a hatalomnak, pl. az Egyesült Államok. Nincs lehetőségünk kifejteni ezt bővebben, arra azonban utalhatunk, hogy Magyarországon egyikkel se igazán kell számolnia a hatalomnak. Nem kell kiegyeznie sem tömegmozgalmakkal, és le tudja söpörni a civileket is. Oroszország az, ahol a rend hasonlóképp teremődik meg. Nálunk egyedüli valóban kormányzatot elgondolkodtató tömegdemonstráció a netadó elleni tüntetés volt. Jelezzük, ez a 2014-es attrakció is az individuális szférába való kormányzati behatolásnak volt köszönhető és nem valamiféle közösségi érték nevében történt. Milyen mondást is idéz Babits? Milyen is a magyar? „Az üngét is odaadja, de a jussát nem hagyja.”

A netadó ellenes felvonulás (Kép forrása: [Index](#))

A tömeg és a közösség (a kettő nem ugyanaz!) együttes hiánya annak tudható be, hogy ahogy azt már Babitsék is megfejtették a "Mi a magyarban" az egyéni érdekkövetésből épül fel a magyar társadalom. De hogy még se legyen olyan egyszerű. A vállalati szinten mégis a nyugatiak azért panaszkodnak, hogy a magyarok csak hierarchiában cselekvők. (Ld. [itt](#).) Tegyük azt is hozzá, a dolgok individuális megközelítése főként a férfiak és nem a nők preferenciája. Ám van, amiben a magyar férfiak és nők teljesen egyetértenek. Lássuk ezeket a hasonlóságokat, különbségeket.

Férfi-női értéktávolság, kivéve az anyagi gyarapodásvágyat

Az anyagi jólét vágya az, amiben a magyar férfiak és nők közös nevezőn vannak. Mint az alábbi táblázatban látjuk, az amerikai nők több más értéket előrébb tudtak sorolni az anyagi értékeknél. Már a 80-as években ezt posztmodern karakternek nevezték a kutatók, míg modernnek az anyagi értékekre való koncentrációt.

Hankiss Elemér és munkatársai úgy összegezték a Kényszerpályán? címet viselő 1983-as értékvizsgálatuk nőkre és férfiakra vonatkozó eredményét, hogy az amerikaiak esetében a nőies és férfias értékek nem esnek annyira messze egymástól – kivéve az előbb említett anyagiasságot –, mint nálunk. Az amerikaiakat posztmodernnek, a magyarokat individualistának és modernnek nevezték, de utóbbit inkább negatív értelemben. Egy másik értelmezésben pedig azt mondták, hogy a nőies értékek az amerikai férfiak értékrendjét magukhoz húzták, mert az amerikaiak fontosabbnak tartották, (a sorrendiségben) előrébb rakták a mások tiszteletét, a toleranciát és a többi “női” értéket.

Rokeach sorszámok mediánja

		Magyarország		USA	
		Férfiak	nők	férfiak	nők
Férfias Értékek	Alkotószellemű	10,37	12,98	14,28	16,1
	Logikus	10,18	12,71	13,51	14,65
	hatékony	10,71	13,25	8,86	10,01
Nőies Értékek	Anyagi jólét	(7,3)	7,9	7,37	10,02
	Szeretet teljes	12,44	9,57	10,90	8,64
	Megbocsátó	12,93	10,20	8,23	6,43
	Tiszta	11,90	8,63	9,43	8,13
	Udvarias	12,32	10,11	10,85	10,71
		Üdvözlés	17	9,88	7,33

A táblázat a magyar és az amerikai férfiak és nők azon választását jelöli, hogy a feltüntetett értékeket hányadik helyre tették. A nyilakkal azt jelöltük, hogy hol figyelhető meg szignifikáns különbség a két nemzet között. A nyilak iránya abba az irányba mutat, ahol az adott értéket fontosabbnak tartották. / Hankiss E-Füstös L.-Manchin R.-Szokolczai Á. (1983): Kényszerpályán? MTA Érték Műhely, Kézirat. 149. l./

Az anyagilag megragadható életszínvonal növekedés vágya ma is ugyanúgy meghatározó, s ez a lemaradás okozza a modernista értékekből való kimozdulás nehézségét is. A fizetések lemaradása tetéződik még az olló szétnyílásával is. Az [Eurostat adatok](#) szerint az anyagi helyzet és az egészségügy (várható élettartam és egészségesség érzet) az, ahol a szubjektív érzet és a valóság is a legnagyobb lemaradásunkat mutatja.

A Hankiss féle megismételt értékutatás (Rokeach gyereknevelési értékek módszertana és az itt választható értékek) nem mutattak ki változást a rendszerváltozás után sem. Más kutatások viszont igen. A rendszerváltás után a stabil munkahelyre és a jó főnök, a jó fizetés szerepelt az első három helyen, míg az ezredfordulóra Falkné Dr. Bánó Klára [kutatása](#) szerint ezek meglepően hátra kerültek és ami a legfontosabbá vált az az érdekes munka, a képességek kihasználása, az önállóság. A Hostede-i kategóriákban is kiemelik a bizonytalanságkerülést (emellett még nagy hatalmi távolságúnak, férfiasnak, és csoportorientáltak tart minket a szerző). Falkné ezt nem kommentálja, de mi bármennyire is találkozunk a bizonytalanságkerüléssel (Hankissék is ezt találták a Rokeach értékek kutatásával) mégis az az érzésünk, ezek nem eleve elrendelt karakterjegyek, sokkal inkább a gazdasági változások függvényei és generációs különbségek következményei.

A nemek közti különbség és a nemi szerepek megítélése viszont lassan változik. Hadas Miklós találóan nevezi a magyar kultúrát [maszkulinnak](#) a Mi a magyar 21. századi újragondolásban. Európán belül a magyarok közti férfi-női különbség volt kimutatható egy 2017-es kutatásban is, melyben a női emancipáció kérdéseivel kapcsolatban tettek fel – pl. hogy mit szólnánk egy női miniszterelnökhöz. A románok és a mi válaszolóink 41%-a mondta azt, hogy a nőknek nincs meg a képességük a közéleti szerepvállalásra. A kutatásról szóló cikk ki is emeli, hogy a

magyarok és a románok ragaszkodása a hagyományos nemi szerepekhez Európában a legerősebb. (Ld. [itt](#).)

Minél agresszívebb, törzsibb jellegű, azaz belső szabályozás tekintetében feltétel nélküli engedelmességet követelő, vitákat kizáró, parancsuralmi és lojalitást elváró és csoportvédelmező a politikai elit, annál inkább nem érzik ebben jól magukat a nők és annál inkább ki is szorítják őket. A női vezetők a szervezeti szint legalsó szintjére nem tudnak belépni. A legalsó szint a törzsi. (Ld. a szervezetszociológiai szinteket [itt](#).) A nők bekapcsolódási lehetőségei a vezetésbe a multinacionális szervezeti kultúránál nyílnak meg. A közigazgatásban ennek felel meg a good governance, tehát a nők itt kezdenek érvényesülni. (Ld. Angela Merkel). Van további lépcső is, mikor a zöld értékek, a környezet, a fenntarthatóság stb. kerül előtérbe, a szervezeti és kormányzati kultúra is átalakul. Jellemzően családiassá válnak ilyenkor az állami intézmények, és a napi politika is. Talán nem rossz példa erre Izland miniszterelnöknője Katrín Jakobsdóttir, aki maga is zöld politikusként kezdte.

A Gallup megállapítása, hogy a női vezetők elfogadottsága folyamatosan javul, a megkérdezettek 50% gondolja azt, hogy 10 év múlva akár női miniszterelnökünk is lehet, de a lengyeleknél és nálunk az ellenállás is elég nagy, mert minden harmadik válaszoló tartja kizártnak, hogy ez bekövetkezhet. (Ld. [itt](#).)

A nyugati utánzás tökéletlensége és az értékek interiorizálásának elmaradása

A Nyugat a magyar értékrendben erősen megtört. A rendszerváltás után egy tanulmányunkban ([Kiss Zs. P. – Derényi A.](#)), melynek címébe foglaltuk, hogy régióinkat az utánzás régiójának tartjuk, magát az utánzás jelenségét feszegettük. Elméleti szinten az utánzás a szocializáció első lépése, és a nagy kérdés mindig az, hogy az utánzás során elsajátított magatartás interiorizálódik-e, azaz belsővé válik-e. Ha a német nemzetkarakterológia például egyenlő a precizitással, a pontossággal, és mi leutánozunk ebből valamit, a kérdés az, hogy ez csak a fogyasztási javak megszerzéséért tesszük – hogy Kovács úr ne Trabanttal, hanem Volkswagennel járjon –, vagy pedig számunkra is fontossá válik maga a pontosság, a megbízhatóság.

Az időhöz való viszony megváltozása során (a szocializmus lassú volt és kényelmes), az elfoglaltság imádatot a presztízsértéke miatt is el lehet játszani, de lehetséges, hogy valóban hasznosan akarjuk kitölteni az időnket, és a nyugati ember pörgését vesszük magunkra a keleti szemlélődés helyett. A kérdés az volt, le fogunk-e utánozni polgári viselkedésmódot, szolidaritást, citoyenséget, nagyvonalúságot stb. és hogy ezek leutánzása és cselekvésbe való beépítése belülről jutalmaz-e majd. Ám mostani távlatból úgy tűnik, egyfelől optimisták voltunk, mert nem váltak belsővé ezek a viselkedések, sőt, sokat nem is

utánoztunk le, nem vettünk át. Például a politikailag korrekt beszédmodot először vetettük el. (Tocsik Márta és Mészáros Lőrinc társadalmi felelősségvállalása, vagy pontosabban nem vállalása pedig egészen hasonlatos. Nincs értéktekintetében fejlődés, a lojalitás a meghatározó, az egyéni érvényesülés feltétele a felfelé megfelelés.)

Nincs tehát igazi polgári mintaátvétel, egyéni autonómiából fakadó közösségcentrikusság. Etikus viselkedés a kiszorítottal és legyőzöttel szemben.

A magyarok számára a megbocsátó, a tiszta, az udvarias, a mások megbecsülése, a tolerancia és az üdvözlés háttérbe szorul az anyagi és a világban boldoguló, fogyasztói értékekkel szemben. Hankissék ezt nevezték erőltetetten modernnek. A magyar társadalom nem közösségi szerveződésű, eszközeiben nem ismeri és nem hisz a kollektív fellépésben, mert ezzel kapcsolatban kevés a jó tapasztalata, vagy épp, hogy rossz történelmi tapasztalatai vannak. (Zimbardo egy interjújában a magyarok történelmi kudarcait a szicíliaihoz hasonlította. Mindkét nép azt tanulta meg, mondja, hogy jobb háttérbe húzódni, míg elmegy a vihar, és emiatt alacsony a szolidaritási szintünk. Ld. [itt.](#))

A több iskolát végzettek az USA-ban is individuálisabbak voltak, mégis valamiképp az egész kultúra fősodra mérsékelte őket, míg Magyarországon nem volt gátja az individualitásnak, ezért is érzékeljük most úgy a saját társadalmunkat, mintha egy kapitalista szabadrablás folyna. A politikai felső osztály feudalisztikus vonásokat is magára kezd öltetni, önmagának alkot jogot. Ha az értékrendszerünk nem volna

individuális, lehet másként alakult volna. Mostanra az a remény is elveszett, hogy egy a közigazgatást politikai csapdába ejtett rendszerrel, az Európai Uniót és ellenőrző szerveit (OLAF) ne lehetne kijátszani.

Jól mutatja az individualizáltságot, a magunknak valóságot, a bezárkózási hajlamunkat, hogy a migrációhoz való viszonyban a társadalom többsége örömmel állt a kormányzat azon álláspontja mellé, hogy ne akarjunk segíteni, és ne akarjunk együttműködni a Nyugattal. (Szívünk szerint még a kormányzat külföldi kereszténysegítését is elhagytuk volna, hiszen a magyar szemben a legtöbb környező néppel nem egy vallásos társadalom.)

Nehéz megmondani, hogy ha egy befogadó politikai kommunikáció volna, azt mennyire követné értékeiben a társadalom – gyaníthatóan valamennyire követné –, ugyanakkor mégis feltűnő az érvek keresése és találása, hogy nekünk miért nem szabad befogadni menekülteket, valamint a keresztényellenes magatartás, a menekültkérdés dehumanizációja. Miközben az EU-hoz tartozás fontosságában az élen járunk, a közös problémák megoldásában való részvételben – pl. mert mi nem voltunk gyarmattartók, vagy mert mi felismerjük az iszlám okozta veszélyt – nem kívánunk osztozni.

A migránsok elfogadási indexe az Európai Unióban változatos			
Svédország	7,92	Ciprus	5,41
Írország	7,74	Málta	4,95
Luxemburg	7,54	Szlovénia	4,42
Hollandia	7,46	Görögország	3,34
Spanyolország	7,44	Lengyelország	3,31
Dánia	7,09	Románia	2,93
Németország	7,09	Litvánia	2,72
Portugália	6,65	Bulgária	2,42
Egyesült Királyság	6,61	Horvátország	2,39
Finnország	6,58	Észtország	2,37
Olaszország	6,49	Cseh Köztársaság	2,26
Franciaország	6,46	Lettország	2,04
Belgium	6,16	Szlovákia	1,83
Ausztria	6,06	Magyarország	1,69

Az index maximális lehetséges pontszáma 9.

Az adatok 2018-asok, Forrás [Gallup](#).

Tanult tehetetlenség versus boldogságkeresés

Megoldott társadalmi, természeti kihívások, sikeres feladatmegoldások minden közösséget kiragadnak a tanult tehetetlenségből, ugyanakkor a tanult tehetetlenség is öröklődik és körkörösén megerősödik, ha nem sikerül legyőzni az akadályokat. Minél erősebben létezik ez az attitűd, annál biztosabb, hogy a legkönnyebb akadályok, feladatok is kifognak a közösség tagjain. Az alsóbb társadalmi rétegek nagyobb valószínűség szerint tanult tehetetlenek. A legerősebben a szegénység kultúrájára jellemző, és a szegénykultúra lényege, hogy újra is termeli önmagát,

minduntalan kívülről várja a segítséget és semmit nem tesz önmagáért, hiszen azt "tanulta" meg, hogy erőfeszítései úgyis hiábavalóak.

A nemzetek között fel lehet állítani egy általános tanult tehetetlenségi sorrendet. Elsősorban szociálpszichológiai kísérletek állnak a rendelkezésünkre, és annyit tudunk, hogy az amerikaiak vannak a skála egyik végén, a legreménytelenebb helyzetekben is folyamatosan próbálkoznak, míg mi, ha nem is állunk olyan rosszul, mint mondjuk Amerikában az egyes indián közösségek, ahol rendkívül magas az öngyilkossági arány, de máskülönben azért elég rosszul állunk. (Ld. Jane Goodall és [intézetét](#), mely intézet célja sosem a hal adása, hanem a halászat megtanítása, és mindezt fenntartható, természetet tisztelő módon.)

A cél eléréséhez – gondoljunk itt egy egyszerű ügyintézésre – nincsenek olyan módszereink, mint a balkáni népeknek, s pláne a törököknek, de a románok esetében is a kapcsolatteremtésen keresztül vezet az út. (Érdekletesen ír a Kárpátokon túli románok és az erdélyi székelyek-románok közti kulturális különbségeiről a kommunikáció-kutató professzor, [Szilágyi N. Sándor](#).) A magyarok kevésbé használják a kapcsolati építkezést, azt gondolják, hogy az intézményeik éppúgy személytelenül, de óramű pontossággal működnek, akár a németeknél, miközben nem működnek úgy. Pontosabban tisztában vannak, hogy nem működnek úgy, ezért is jelentkezik a tanult tehetetlenség, és nem csak az alsóbb osztályoknál. A magyarországi magyarok jelentős része igazából ügyetlen a megvesztegetésben,

viszont ahogy megyünk keletre és délre, a kommunikáció annál gördülékenyebb.

Vannak olyan értékszociológiai, szociálpszichológiai jelenségek, amelyekben rosszabb eredményeket érünk el, mint a szomszédaink, de ennek valószínűleg épp az átmenetiségünk az oka, az, hogy nem vagyunk se keletiek (déliak), se nyugatiak. Ezzel a bizonytalansággal magyarázzuk épp a tanult tehetetlenség nagyobb előfordulását. Az az ember, aki csak magára számíthat, nehezebben szánja rá magát a cselekvésre, és sajnos amikor rászánja magát agresszívebb, veszélyesebb, vagy csak non-konformistább utat választ, de mindenképp a nehezebben járhatót, mintha „Kárpátokon túli módon” bratyizva, komázna vagy nyugati módon közösséget szervezne. Mindez nem azt jelenti, hogy ne volna megfigyelhető nálunk a megoldáskeresés különböző útja, akár csak egy hétköznapi ügyintézésnél, vagy egy tó természeti értékeinek megmentésénél. (Szinte minden tavunk bajban van, gondoljunk a Tatai tóra, a Velenceire, a Balatonra, mindenütt vannak civil ellenállások, azaz gyarapodnak a nyugati típusú pozitív példák.)

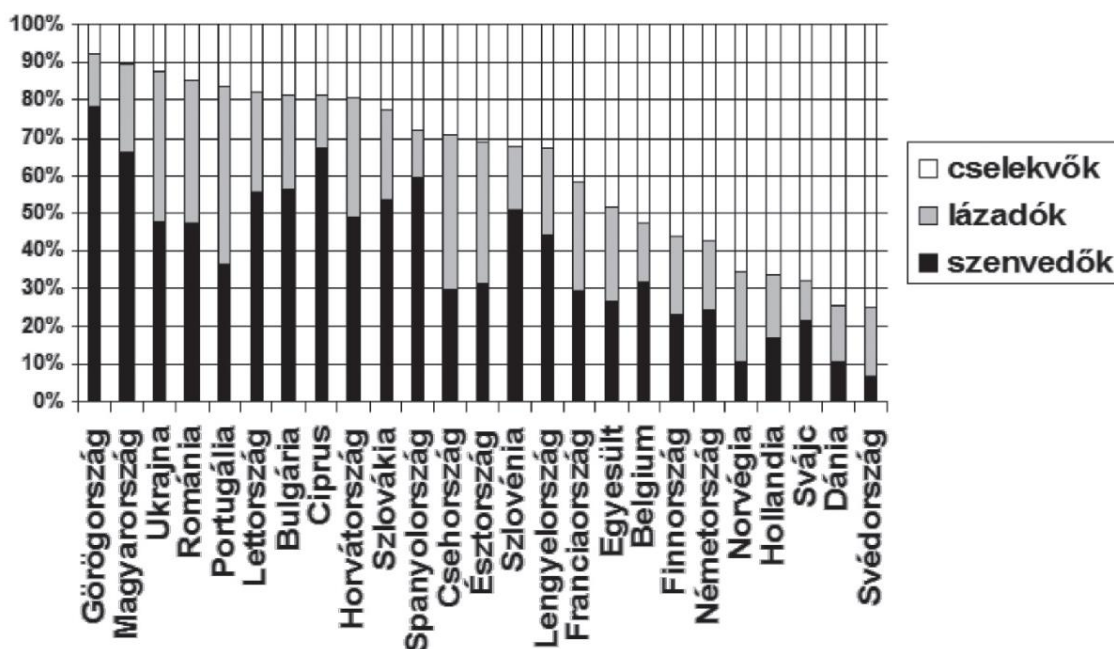
Nálunk is van polgári engedetlenségi mozgalom (bár mindig gyengébb, mint a nyugatiak), találunk példát éhségstrájkra (bár ritkán olyan radikális, mint a keletiekénél). Találunk polgáris önszerveződő, a jogi, pertársaságot alapító ellenálló küzdelmeket, ám alapvetően mégis inkább tanult tehetetlenek vagyunk. Van kultúra, ahol pontosan lehet tudni hogyan kell megvesztegetni valakit, tudja ezt a vesztegető

és a vesztegetett is, tehát közös nyelvet beszélnek. Nálunk nincs közös nyelv, nincsenek kultúra által kitaposott ösvények, ha csak az individuális, magányos, értelmetlen önpusztítást nem tartjuk annak.

A tanult tehetetlenség másik kiváltó oka, ha hajlamosak vagyunk a negatív múltban élni. Ha van trauma az feldolgozatlan marad, és nyilván a megosztottság miatt történelmi múltunkban kialakulni látszik egy áldozatversengés. Kinek a felmenői szenvedték meg a kommunizmust, kiét tette tönkre a fasizmus, kiét mindkettő. A tanult tehetetlenség igazolható az áldozatisággal, de az áldozatiság lehet a forrása a patológiás cselekvéseknek is, oka lehet a bosszúváagnak és a gyűlölködésnek, noha van ennek ellentmondó pozitív példa is, néhány ritka kivétel a valódi áldozatiságból pozitív [életigenlővé vált](#).

Hogy milyen rosszul állunk a cselekvői attitűd előhívásában, azt az alábbi ábra, Csepeli és Prazsák kutatása alapján szemléltetjük:

A „cselekvők”, a „lázadók” és a „szenvedők” megoszlása az egyes európai országokban

Kép forrása: Csepeli – Pražák: Az [el nem múltó feudalizmus](#) 2008.

A tanult tehetetlenség a boldogtalanság legbiztosabb oka, ezért érdemes azt is megvizsgálni, hogy milyen boldogságkeresési igyekezeteket is különböztethetünk meg. Bár az általunk vizsgált [felmérés](#) önkitöltős, tehát nem reprezentatív, mégis mutatnak jelek arra, hogy az amerikaiak a teljes életre vevők, az élet értelmét és célját keresik, a csehek a minél több öröme vágyanak (hedonizmus), a magyarok pedig a flow élményeket tartják a boldogság forrásának, amikor bevonódhatnak valami sodró élménybe, cselekvésbe.

Az ilyen önkitöltős kérdőívek módszertani problémája az, hogy lehet a magyarok közül a cselekvők töltötték ki. De említsük meg az értékkutatások másik neuralgikus pontját is, sose tudjuk, hogy valami azért érték, mert hiány van belőle és vágyunk rá (pl. a szenvedők a flow-ra), vagy épp azért jelölik meg, mert abban élnek, azt gyakorolják.

A hatalomgyakorlási technika

A nyugati hatalomgyakorlási technika azért tud elmozdulni a közösségi döntések irányába, mert a vezetők kiválasztása is egészségesebb. Ritkábban kerül pozícióba nárcisztikus személyiség és az is jobban kontrollált. Ellenben a keleti vezetők népvezérek, cárok, diktátorok, a legritkább esetben nem a személyi kultusz csapdájába kerülők. S bár nekünk is volt Rákosi Mátyásunk (nem mi választottuk), nálunk a vezetőink karakterének elemzése egész biztos sajátos eltéréseket mutatna Nyugattól is Kelettől is, de talán még a körülöttünk élő népektől is. A magunk részéről azt tippelnénk, hogy jellemzőbb nálunk a joviális demokrata külső és az autokratikus belső. Az amerikai vezetők is igen oszcillálnak karakterüket illetően: vagy elitisták és érett személyiségűek (Obama), vagy elitellenesek és a személyiségük sem fejlett (Trump), míg a magyaroknál egy személyben érhető tetten a kettősség.

Huzamosabb ideig hatalmon lévő vezetőink viselkedése és valódi elképzelései két különböző Én-t sejtetnek, mely igazi machiavellistává teszi őket azzal a különbséggel, hogy Machiavelli távlati politikai célok érdekében erkölcsi alapállásból legitimálta a manipulálást, ezzel szemben a magyar vezetőnél előbb van a hatalom megtartásának vágya és csak ezt követi valamiféle cél, leginkább a másik háttérbeszorításának célja. (Mintha csak Luhmann a politikai alrendszer hatalomba kerülni/ellenzékbe menni bináris kódját a sem nem nyugatos sem nem keleties demokráciák megfigyeléséből szűrte volna le.)

A versengésen alapuló demokráciamodell a magyar politikai vezetők némelyikéből a legrosszabbat hozza ki, mert nem jutnak el a weberiánus politikai etikai szintig, mely szerint a jó politikusnál fontosabb a küldetés, az egyszerűség, mint a hatalom. (Ld. [itt](#).) Amikor a politikus mindent a hatalom megtartása alá rendel, akkor a saját társadalmát nárcisztikussága alá rendeli, ő saját magát véli behelyettesíthetőnek a közösségével, ő maga az ország, a falu, a magyarság, ami neki jó, az az országnak, falunak, magyarságnak jó. Protekcionizmusa egy egoista, politikai protekcionizmus, erre fűzi föl aztán a jogalkotást és a helyi rendeletek megalkotását. Ám úgy tűnik ez a modell valóban tartós hatalomgyakorlást tud biztosítani a számára. Nem demokratikus abban az értelemben, hogy akárcsak a többség érdekét szolgálná, s pláne nem liberális, hogy a kisebbségre is figyel – noha a kedvenc hivatkozási alapja a többségi akarat –, ám a többség ő maga, akár

egyszemélyben is. (E politikusvezető karakterológiájának megrajzolásához egy polgármester adta a [muníciót](#).)

A keleti politikai vezetők nem gondolják magukról, hogy ők maguk lennének a többség, tisztában vannak vele, hogy uralkodnak és nem szolgálnak. Tisztában vannak azzal is, hogy minél több ember életét tudják javítani, annál jobb. Utilitarizmusukba azonban nem fér bele ellenségeik szabadságának elismerése. A magyar sikeres politikusnak eszébe sincs utilitaristának lenni, meg van győződve arról, hogy riválisainak, ha szűkítette is a mozgásterét, szabadságát nem vette el. Legyen ügyesebb, ha érvényesülni akar. A magyar politikai vezető óvatos, de szemben a diktátorokkal nincs paranoiája, mert úgy gondolja, minden társadalom legjobbika az, melyet ő irányít. Hamis tudata van, nem paranoiája. Amiben hasonlít a keletire, hogy nagyon tudatosan nem meritokratikus társadalmat épít, hanem lojalitás láncolatot. A lekötelezésláncolat kiépítésében – szemben a keletivel – nem csak az erő politikáját használja, hanem a szeretetét is.

A nyugati politikai kultúra ezzel szemben a közösségi döntéshozatal felé, a deliberatív megoldások felé orientálódik, egyre kevésbé van szüksége a manipulációra. (Bár egy érdekes manipulációs filozófia ott is [megjelent](#).) Keleten a kemény kéz válik elfogadhatóvá, a rend és a káosz elkerülése érdekében az erő kultusza uralkodik, ez legitimálódik, nálunk az emberarcú szocializmus, a többi magyar boldogulásának, individuális vágyainak, magánéletének biztosítása (régén a hobbitelekkel és a Trabanttal, ma az utazás szabadságával) fogadtatja

el a többséggel a hatalmat. A nyilvánosság és a jog kisajátítása a mindenkori politikai elit területe, abba a mi hatalmi elképzeléseink szerint ne szóljon bele se civil, se külföld. Az autonómia értelme nem több, mint a politikai hierarchiába szerveződő elit autonómiája, amelybe nem tartozik bele se az ellenzék, de tulajdonképpen a magyar nép sem. Machiavellista logika alapján a nép komolytalan konzultációkba lesz hívva, komplex és munkás deliberatív eljárásokat kerülik, igaz, azokkal még a Nyugat is csak [kísérletezik](#).

Politikai hatalombirtokosaink, ha nem is paranoidok, de machiavellista eszköz szinten használják az ellenség falrafestését. Könnyű párhuzamot találni a szocialista nyelvhasználat és a mai NGO-ellenesség közt, de polgármestereink is megtalálják a maguk civil ellenségeit, akiket szerintük csak és kifejezetten politikai hatalommegszerzés motivál, nem pedig egy-egy ügy szolgálata, már ha kritikát mernek megfogalmazni.

Ezeknek a machiavellista politikusainknak a sikeressége mégsem pusztán a manipulációikban rejlik. Hogy milyen mértékben hiszik el amit mondanak, nem tudjuk. Ám hogy ne látnánk át korrupcióikon és fizetéseikből nem következő gyarapodásaikon, azt nehezen hihetjük. Mi magyarok látjuk ezt. Megválasztásuk sikerét ügyességüknek köszönhetik, de nem közösségért való tevékenységükért, bár ez is lehet húzó erő, de nem olyan erős feltétel, mint Nyugaton – hanem kapcsolati tőkéjük, kijáró erejük ügyességének. A magyarok nem jó kijáró emberek, ügyetlenek, merevek, büszkék, de ettől még azokat választják meg, akik közülük rendelkeznek ilyen képességekkel.

A magyarok arra szavaznak, aki jó kijáró embernek látszik, ezért roppant nehéz a politikai váltás, mert a hatalomból kiszorult értelemszerűen rosszabb kijáró ember, és ezért van az, hogy akárcsak a balkáni és görög zsákmányrendszerek esetében, a hatalomra került politikus lecseréli az adminisztrációt is, hiszen, hogy máshogy tudná kiszolgálni az állampolgár kijáró igényeit, ha nem a megbízható, lojális embereivel. A putyini rendszerben az állam kiszolgáló szerepe nem kérdéses, belső ellenség nincs, az apparátus feladata a mindenkori hatalom érdekeinek követése, nem a jogrend fenntartása eredményezi a *status quot* és pláne nem az ellenzék panaszainak figyelembevételé. Nyugaton az állami apparátus önálló tényező, nálunk magyaroknál az úri középosztályi pozíció folyamatos válságban van, hiszen értékek tekintetében a nyugati az irányadó, de valójában a keleti modell szerint kell működnie, ezért aztán a kognitív disszonancia leginkább azzal csökkenthető, ha az apparátust kicserélik. Ezzel voltaképp mindenki jól jár, a közigazgatásban dolgozó és a hatalomban lévő politikus is, ezzel együtt a jogállamiság tisztelete mégis valahol a Nyugat és a Kelet közt van nálunk.

A társadalmunk értékrendszere, a kijáró-érdekkövető "tehetséges" kontraszelektív jutalmazása, folyamatosan újratermeli a politikai elitünk egyfajta önámító tisztességtelen machiavellizmusát, a nárcisztikusok együttműködési rendszerét.

Türelmetlenség

Aki állandóan sikertelenül szeretne utólélni valamit, az egy idő után türelmetlen lesz. Idegennek tartja majd a saját életvilágát is. Nem tud azonosulni azzal, ami van. Életvilág alatt értjük a Habermas-i [megközelítést](#), a magától értetődők összességét, mellyel nekünk magyaroknak bajunk van, mégpedig az, hogy nem tartjuk magától értetődőnek a magától értetődőt. Mindaz ami van, ahogy működik, azt mi igazságtalanságként éljük meg. Idealisztikusan vágyunk a dolgok meritokratikusságára és ilyen szempontból illúziókat is táplálunk a Nyugattal kapcsolatban, ám ha azt látjuk, hogy az igazság csorbát szenved, ha a szakmai autonómia nem érvényesül, nem arra gondolunk, hogy akkor azt mi megváltoztatjuk – ami aztán 100 éves munkával valóban javítható is –, hanem cinikusan legyintünk. Türelmetlenségünk egyébként jogos, mert valóban nem a nyugatos autopoetikus önszabályozó alrendszerek felé tartunk.

A nyugati demokráciák kínkeserveit, belső küzdelmeit, társadalmi konfliktusait nem kívánjuk felvállalni, nem is ismerjük ezeket, miközben valószínűleg a fejlődési fázisokat nem tudjuk kihagyni. Szeretnénk ezeket lerövidíteni és már másnap olyan civilizációban lenni, mint amilyen a Nyugat, miközben joggal nem kívánjuk azokat a terheket, amelyeket ezek a civilizációk történelmük során felvállaltak.

Civilizációs elpuhulásunk tetten érhető konfliktusaink kezelésében. A Magyarországhoz képest keletre lévők önfeláldozó küzdelmei tőlünk távol állnak. A Nyugat számára az élet egy mindennél fontosabb érték, a tőlünk keletre lévő és pláne az arab világ az elveket sokkal többre tartja az életnél. Mi se ilyen kemények, mint ők nem vagyunk, sem pedig olyan kifinomultak és civilizáltak, mint a Nyugat, mely a konfliktusokat asztalnál is meg tudja oldani.

Amikor a tiszai mérgezés [megtörtént](#), és a multinacionális tőke újra meg akarta nyitni azokat a romániai aranybányákat, ahonnan a ciánszennyeződés származott, egész más harcmódban igyekezett ellenállni a román és a magyar. A veszély – melyet meg is tapasztaltunk – a vízgyűjtő területet, azaz minket érintett, mi mégis pusztán kormányzati jogi próbálkozásokkal igyekeztünk fellépni, 29,3 milliárd Ft-ot követeltünk, de az ausztrál vállalat megszűnése miatt egy fillért sem kaptunk. Ezzel szemben a román zöld civil szervezetek gyakorlatilag fizikailag verekedtek meg azért, hogy Nagybányán az aranybányászatot leállítsák. A románoknak meg kellett verekednie a saját kormányukkal is, mivel az nem látott semmi problémát a történetekben, és valószínűleg a működés folytatásában korrupciós érdekeik is voltak.

Míg tőlünk keletre épp mert az egyének értékrendszerében az élet és az ügy kapcsolatában a test nem elsődleges, a jó ügyeket is ki tudják küzdeni, így például a korrupcióellenes fellépések is jóval hatékonyabbak, addig a magyarok se olyan biztos joguralommal nem

rendelkeznek, mint a Nyugatiak, sem az egyéneken nincs az a küzdőszellem, mint például a románokban, vagy az ukránokban, az oroszokban. A türelmetlenségünk viszont azt eredményezi, hogy legjobbjaink elhagyják az országot. Nem fogják megveretni, lelövetni magukat, annyit nem ér az egész, nem ér annyit a Tisza vízminősége, de még az ország sorsa sem. Egyszer él a civilizált ember, aki nem fog verekedni egy vallási fundamentalistával, és nem lép be olyan szektába, ahol az életet megelőzi valamilyen érték, amiért érdemes meghalni. A türelmetlensége tehát nem agresszióban, hanem civilizált emberként továbblépésben nyilvánul meg. A türelmetlen magyarok immár külföldön élnek. A türelmetlen magyar szülők eleve úgy tanítják gyerekeiket, hogy azok Nyugaton akarjanak boldogulni. Míg, ha falak vennének körül, a türelmetlenség robbanáshoz, politikai, társadalmi változásokhoz vezetne, így viszont egyetlen politikai elitünk se bánja, ha az épp türelmetlenek elkíváncsoznak. El lehet menni, mondják.

Aki nem tud elmenni és türelmetlen, az keleten cselekvő lesz, ám nálunk pusztán csak cinikus. A magyarok ezért keserűek, depressziósok, okos cinikusok, azaz "tudjuk mi, hogy hogy mennek a dolgok". Az okos cinikusok aztán akaratuk ellenére fenntartják a rendszert. Rendelkeznek még egy közös tulajdonsággal, a felszínességgel. (Bővebben az ő jellemzésükről [itt](#) írtam, és az „okosságot” nem véletlen, de idézőjelben használom.)

Egészen megdöbbenő az a kockázatkerülő értékrendszer, ami a magyarokat jellemzi, a nemzetközi összehasonlító kutatások szerint a kiugróan magas portugálok után mi vagyunk a másodikak. A legkockázatvállalóbb nép pedig a holland. (Ennek kutatási kérdéseit nem találtuk, de a térképet ld. [itt](#).)

A türelmetlenségre is rendelkezünk nemzetközi összehasonlító felméréssel, melyek azt mutatják, hogy Európában csak a románok és a portugálok hasonlítanak hozzánk, minden más nép jóval [türelmesebb](#). Igaz, ez a „türelmetlenség” kicsit más, mint amiről mi beszéltünk, mert mi a jobb és a minőségibb élet várásáról szoltunk, míg az empirikus vizsgálat az infantilis türelmetlenséget méri, mert olyan kérdéseket tesznek fel, hogy egy jövőbeli jutalomért hajlandóak e elhalasztani az azonnali jutalmat, azaz „ezek a jobb ma egy veréb, mint holnap egy tőzok” típusú kérdések.

Bizalmatlanság

Ronald Inglehart a Michigani Egyetem államtudományi professzora és a World Values Survey igazgatója. Kutatásainak fókuszában gyakran van a bizalom, az ezzel összefüggő sikeresség, legyen az boldogságkutatás, életminőség, gazdasági teljesítőképesség. S bár mi magunk [írtunk](#) a túlzott bizalom problémájáról, mely a 2008-as gazdasági válsághoz vezetett, ám alapvetően Inglehart tartós

kapcsolatot tud kimutatni a bizalom és aközött, hol jó élni a világon. Itt kiugróan teljesítenek a protestáns országok, s mint mondja, az utóbbi évtizedekben a skandináv országok váltak centrummá, de Japán is az élen található.

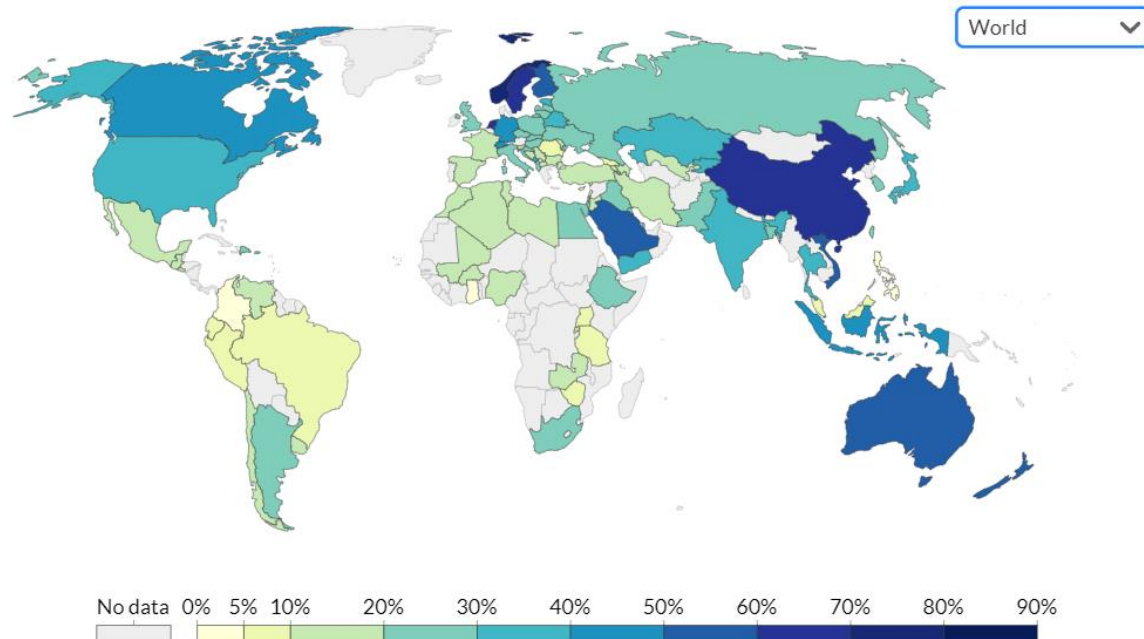
A kutatás módszere viszonylag egyszerű, azt a kérdést teszik fel, hogy „Ön szerint meglehet-e bízni általánosságban az emberekben?” Ha 100 ember közül 8 mondta azt, hogy igen, és 92, hogy nem, akkor az adott országban, mint pl. Törökországban 8%-nak tekintette a bizalmi szintet. India és az USA bizalmi szintje 40%, Kínáé egy picit magasabb, Ukrajnáé 30%, Norvégiáé 65, az oroszoké, a magyaroké és a volt kelet-németeké 25%. Az adatokat akár 2000-ben, akár 2014-ben, vagy később nézzük, a bizalom terén rendkívül tartósak, még a gazdasági válság sem mozdítja el, azaz kulturálisan meghatározott.

Share of people agreeing with the statement "most people can be trusted", 2014

Our World
in Data

The survey question was "Generally speaking, would you say that most people can be trusted or that you need to be very careful in dealing with people?"

Possible answers were "Most people can be trusted", "Don't know" and "Can't be too careful".

Source: Trust (World Values Survey (2014))

OurWorldInData.org/trust • CC BY

Forrást ld. [itt](#).

A bizalmatlanság másként nyilvánul meg idegenekkel, etnikumokkal, állammal (közigazgatással), különböző szakmákkal, civilekkel szemben. Itt is, mint a korábbiakban megfigyelhettük, körkörös folyamatokról van szó. A társadalomban való bizalmatlanság nehéz helyzetbe hozza az állami intézkedéseket érvényesíteni akarót, a beilleszkedni akarót, a felzárkózni akarót, a segíteni akaró civil szervezeteket és fordítva, amennyiben ezek a társadalmi szereplők nem teljesítenek jól, pl. a

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

médiáról túl sokszor derül ki, hogy tisztességtelenül járt el és manipulálni akart, úgy jogos is a velük szembeni bizalmatlanság. Ráadásul a bizalmat rendkívül nehéz felépíteni, és igen könnyű lerombolni.

Egy 2017-es kutatás azt vizsgálta, hogy milyen a fizetési fegyelem, hány ember mondja azt, hogy a szerződésben megállapodott időre nem kapja meg azt a pénzt, amiért megdolgozott. Magyarország jobban áll az Európai Unió kívül álló országokhoz képest, de a legrosszabbak közé tartozik az EU-n belül. Minden tizedik ember állítja, hogy nincs oka bízni a munkáltatójában, mert nem fizet rendesen. Némi különbség tapasztalható aszerint, hogy férfi vagy nő volt a válaszoló, illetve, hogy rész vagy teljesmunkaidős állása volt-e. A magasabban iskolázottak is valamivel nagyobb biztonságban vannak. Személyes visszaemlékezésünk szerint a rendszerváltás után az első megbízhatatlan munkaadók és fizetési késlekedők épp az állami és önkormányzati szektor volt, s csak ezt követte a piac.

A munkáltató késleltette az elmúlt hónapban végzett munka kifizetését

	Minden ország	Az EU tagországai Kelet - Európában	Volt szovjet államok	EU-n kívüli tagok Kelet-Európában
	%	%	%	%
Munka állapot				
Minden dolgozó	14	11	16	16
Részmunkaidős munkavállalók	22	18	23	33
Teljes munkaidőben dolgozók	14	10	15	15
Nem				
Férfi	17	13	19	18
Női	12	8	13	14
Oktatás				
Alapfokú oktatás vagy annál kevesebb	20	18	21	24
Középfokú oktatás	16	13	18	17
Főiskolai végzettség vagy magasabb	10	5	12	12

29 országban végzett felmérések alapján

Forrás: [Gallup](#)

A pénzügyi intézmények megítélése 2008 után sokat romlott. Az nyilván jó, ha óvatosak vagyunk, de egyúttal nem csak óvatosságra utal egy alacsony pontszám, hanem a pénzügyi kultúra hiányára, a banki szektorban lévő komolyabb problémákra, az állam, mint védő intézménynek a hiányosságaira. A közvélemény-kutatások Írországhoz, Görögországhoz, Spanyolországhoz tesznek hasonlatossá minket, míg a bankok iránti bizalom másik végében Luxemburg, Málta, Finnország és Dánia van. (Ld. [itt](#).)

Folytathatnánk a bizalom kérdéskörét különböző professziók felé. Egy hosszú ideje tartó magyar kutatás néhány foglalkozást rangsorol, ezt a kutatássorozatot Péterfi Ferenc és a Közösségfejlesztők Egyesülete

irányítja, mely szerint a kormányzati kampányoktól függetlenül a civilek magas presztízse kerül ki győztesen és a politikusok, a parlament – e kettő közül különösen az utóbbi - megítélése romlott a legtöbbit. Ez a [kutatás](#) csak a rendőrség, az igazságszolgáltatás, a helyi önkormányzat és az egyházak presztízsét méri még, ahol a rendőrség jól tartja magát. A nyugati [pontszámokból](#) is az látszik, hogy a rendőrség általában megelőzi az általános közbizalmat, azaz az emberek egymásba vetett bizalmát.

A General Social Survey 1971 óta gyűjti a bizalmi adatokat, és abból az derül ki, hogy az USA-ban van egy csökkenés, de Kopp Mária szerint is folyamatosan romlott Magyarországon a személyközi bizalom. Ő 2002-től 2006-ig rendelkezett adatsorral. A Kopp és munkatársai [kutatás](#) ráadásul a bizalmatlanság mértéke és a halálozási adatok közt is talál összefüggést.

Általánosan megállapítható, hogy azok az országok, ahol az emberek tudnak bízni az intézményeikben és egymásban, ott nagyobb a politikai stabilitás, az elszámoltathatóság és [kevesebb](#) az erőszak. A bizalom az egyik [legfontosabb](#) tőke a helyi részvételiségben is. A vallásos emberek általában nagyobb bizalommal is rendelkeznek, Magyarországon viszont csekély a vallásos aktivitás nem segíti ezt a mutatót.

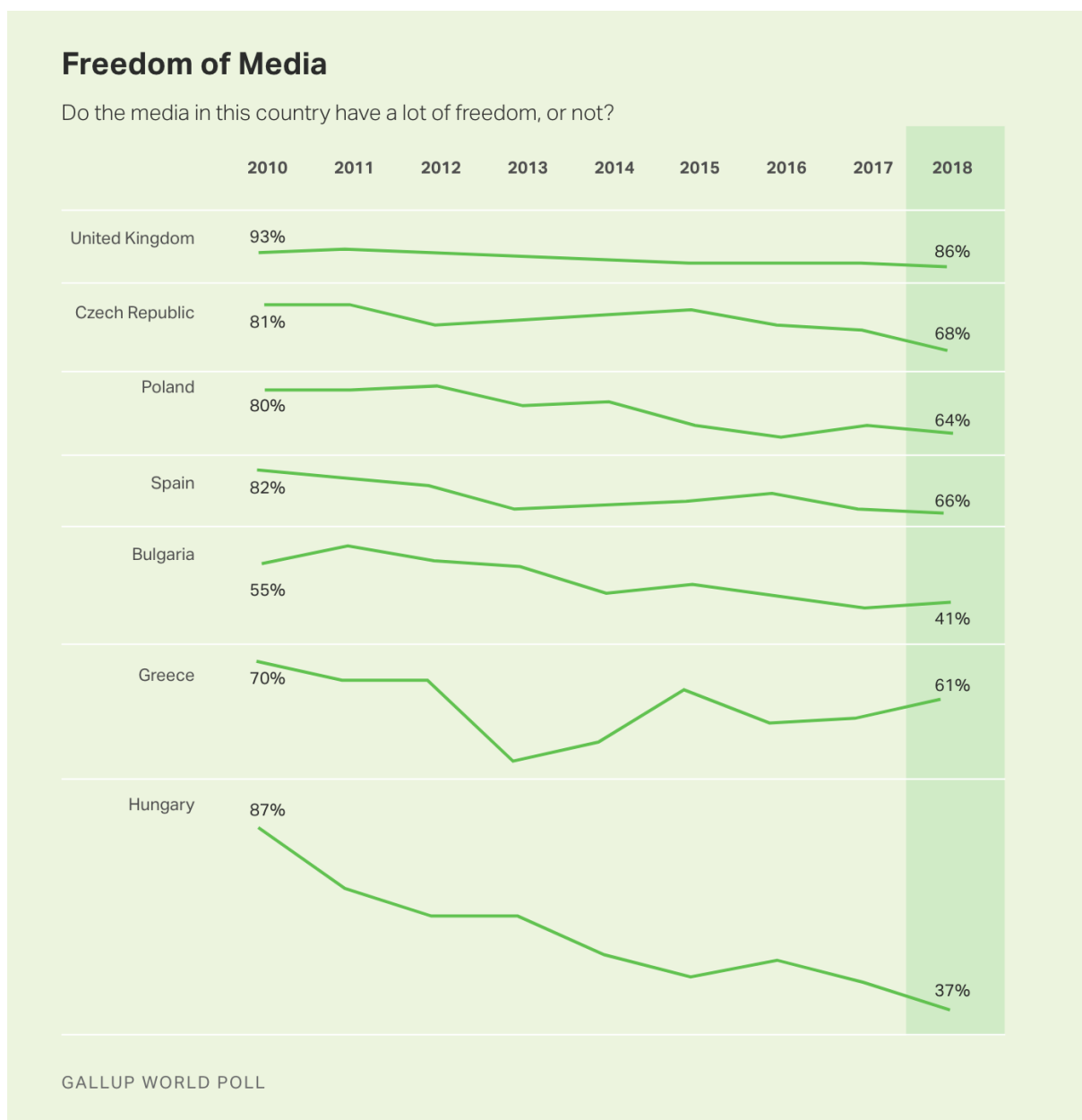
A bizalom szinte mindennel összefügg és körkörös viszonyban van a többi értékkel. Mi magyarok minden elégedetlenségünk és szervezeteink lepontozása ellenére azonban - és ez végre jó hír! -, emberi kapcsolatainkban a magasabb bizalmi kultúrák közé tartozunk.

Ez azért fontos, mert ahol nagyon alacsony a [bizalmi szint](#), ott nem csak az a probléma, hogy ettől az illető rosszabbul érzi magát, hanem az is, hogy aki megbízik másban, arról egyvalami biztos elmondható, hogy benne meg lehet bízni, hiszen mindenki magából indul ki.

A sajtószabadság hiánya és a populizmus

Arra nem vállalkozunk, hogy utána járjunk minden szakma presztízspontjának, de egy területet a szakmákkal kapcsolatos bizalom kérdésében még ki kell emelnünk, és ez a média. A média presztízseről sok kutatás készül, ám itt is most legérdekesebb számunkra a sajtószabadságról alkotott percepció, melyet közvélemény-kutatással lehet megtudni, s pláne összehasonlító vizsgálat esetén, mikor ugyanaz a kérdés hangzik el Nyugaton és a környező országokban. Így állíthatunk önmagunknak tükröt. Itt is a Gallup kutatásait hívva segítségül a médiaszabadság romlását jelzik vissza a magyarok, mely jóval súlyosabb még a legrosszabb várakozásoknál is. Ezek nyilván alaposan rombolják a közbizalmat.

Forrás [itt.](#)

A percepciók kutatásokat mindig ugyanazzal a megszorítással kell szemlélni. Könnyen lehet, hogy valójában rosszabb a média helyzete

Bulgáriában és a magyar kormánynak van igaza, hogy bármelyik magyar állampolgár hozzájuthat professzionálisan előállított hírekhez, olyanokhoz is, amikre a kormánynak nincs befolyása. Ugyanakkor a magyarok elvárásához képesti médiastruktúra és médiateljesítmény az, ami visszaköszön ezekben az adatokban. Az elvárásainkat a vélt Nyugat működéséből vezetjük le, s ez alapján alakítunk ki magunkról és intézményeinkről negatív képet. A nyugati képünk pedig sokszor idealizált. Érdekes még megemlíteni, hogy ez a Gallup kutatás korrelációs összefüggést talált a média vélt szabadsága és a vizsgált ország populizmusa között, sajnos azonban ebben Trump Amerikája nem került be. (Nekünk viszont van egy kutatásunk, amiben a magyar populizmust [vizsgáltuk](#).) Az mindenestere elgondolkoztató, hogy az egész Európai Unióban a magyarok közül gondolják azt a legtöbben, hogy nincs sok sajtószabadság az országunkban.

A Gallup kutatói azt az állítást fogalmazták meg, hogy a populizmus növekedésének oka elsősorban a médiaszabadság relatív romlásával függhet össze, de ott van okként a külföldi, általában oroszoknak tulajdonított *fake news*, meg a közösségi média tevékenysége és terjedése is, mely kiszorítja a hagyományost. A korábbi hipotézisük, hogy a munkanélküliség növekedése okozza a populista pártok erősödését, nem vált be.

A Nyugat képünk

Említettük, hogy a Nyugat képünk idealizáltsága összevetve saját országunk reális megítélésével fokozza a negatív percepciót. Ez regionális adottság és hosszú múltra tekint vissza, ugyanakkor a globalizáció új lehetőségeket nyújt, hisz könnyebb csemegézni a minket megerősítő tényanyagból. Így mára egy kormányzat által is támogatott diskurzus jött létre, melynek lényege, hogy a baloldal nem rendelkezik önálló magyarságképpel, hanem csak szolgáian másolja a Nyugatot, ráadásul a szerint, ahogy azt onnan diktálják nekünk. Ezzel szemben a jobboldal nem csak hogy rendelkezik ilyennel, de még mintát is tud adni a Nyugatnak, mellyel a Nyugat kereszténysége és kultúrája is megvédhető volna.

Csizmadia Ervin a mintakövető-mintaformáló dichotómiával írta le a [jelenséget](#), előbbinek nincs is saját történelme, utóbbinak van, előbbi integrálódni akar, utóbbi több szuverenitás szeretne, előbbi naiv optimista, utóbbi konzervatív realista. Előbbi a merjünk kicsik lenni, utóbbi a merjünk nagyok lenni, előbbi hajlik a nemzet meghaladására, utóbbi hajlik a nacionalizmusra. Noha egymást vádolják azzal, hogy nincs, de legalábbis torzult a jövőképük, valójában mindkettőnek van ilyen. A balliberális oldal egy Európai Egyesült Államok vízióját dédelgeti, a jobboldal pedig egy szuverenista állásponton van, mely csak közös piacot akar, semmi többet. (Az Unió állampolgárai a közvélemény-

kutatások szerint nem támogatják az amerikai típusú [föderális](#) átalakulást.)

Ezeket a nézeteket voltaképpen meghatározza, alátámasztja a Nyugatról alkotott kép, hiszen egy prosperáló békés és szabad, gazdag és civilizált Nyugathoz, melynek jövője egyre rózsásabb, az is hozzátartozik, hogy kövessük, viszont egy vesztébe rohanó Nyugatot nyilván nem érdemes követni. Hogy melyik van előbb, a Nyugat kép és az ebből levont cselekvési terv, vagy esetleges machiavellista hatalommegtartási okok belpolitikai lépései vezetnek aztán egy azt alátámasztó nyugati vízióhoz, azt szociológiai módszerekkel igen nehéz eldönteni, mert a korrelációk csak az együttjárást mutatják, de az ok okozati viszonyokat nem. Ezzel most nem is kísérleteznénk, amiképp a történelem és a magyar fejlettségi szint lehetséges pszichológiai besorolásával sem, egy pszichológiai modellt azonban mégis segítségül hívunk. Ez Eric Berne modellje az én is OK, te is OK, én nem OK te igen stb. pszichológus által jól ismert tranzakciós elmélet. A szerző szerint az egészséges viszonyrendszer az én is OK te is OK, ez rejti magában a másik elfogadásának, a másakra való odafigyelésnek a képességét és a saját asszertivitásunk feltételét. Ennek mintájára nézzük meg a magyarok és a Nyugat egymáshoz való viszonyát, mert erről állítjuk azt, hogy mind a négy viszonyrendszerre a globalizáció kellő tényanyagot nyújt. (Az ötlet forrását ld. [itt](#).)

1. A Nyugat rendben, mi nem ('80-as, '90-es évek). 2. A Nyugat hanyatlik, mi rendben (Orbán-rendszer 2010-től). 3. Mindkettő rossz

(radikális zöldek). 4. Mindkettő jó. (Ld. Demokratikus Koalíció kommunikációját).

1. Erről az időszakról az Utánzás régiója kapcsán tettünk ebben az írásban említést, és utaltunk egy korai tanulmányunkra.

2. A Nyugat hanyatlásának víziója Orbán Viktor tanácsadóinak, valamint szellemi körének alapbeállítódása. (Ld. ehhez Tellér Gyula írásait, vagy Dennis Prager kijelentéseit – ki a Mathias Corvinus Collegium vendége volt – arról, hogy a Nyugat már [elveszett](#).) Mivel viszont mi rendben vagyunk, küldetésünk is van: megmenteni a Nyugatot.

Nyugattellenesség a 2021-es kormányzati óriásplakátokon

3. A radikális zöldek világképe antihumánus és negatív. Minden rossz forrása az ember, nélkülünk ez a világ sokkal jobb hely lenne. Minél civilizáltabb az emberiség annál nagyobb lábnyomot hagy. Nem csupán az anarchista Unabomber típusú elméletalkotók tekintenek negatívan a Nyugatra, a náluk sokkal mérsékeltebb zöldek is. (A logikus gondolatok szörnyeteggé válásáról, köztük [Unabomberről](#) sok minden található a neten.)

4. „A Nyugat és mi is jók vagyunk, de legalábbis azok lennénk, ha egy meghatározott politikai formációt választanánk meg” üzenetet a baloldalon belül is leginkább Dobrev Klára kommunikációjában figyelhetjük meg. De tulajdonképpen az egész baloldal állítása ez.

Befejezésül, karakter-rajzolás helyett

Az individuális, bosszúállást kerülő, méltánytalanságokat lenyelő, inkább szenvedő, mint cselekvő és a szolidaritásban sem jeleskedő nép rajzolódik ki az értékkutatásokból. (Utóbbiban a [szolidaritásmentes](#) viselkedésben csak a balti országok és a csehek előznek meg minket.) Egyfelől tűnünk magányosnak, ugyanakkor összezáró, egymásra támaszkodó népnek. (Társadalmi kapcsolatainkban arra a kérdésre, hogy ha bajba kerülünk van kire számítanunk, az [eurostat](#) adatai szerint az EU-s átlag fölött vagyunk.)

Az értékutatások eredményei alapján könnyen elkövethetjük azt a hibát, hogy az egész társadalomra, népre ráhúzzunk egy karakterjegyet, csak mert az a többségre jellemző. Egy saját kutatásnál döbbsentem rá arra, melyet egy nemzetközi női magazin magyar és lengyel olvasói közt végeztem, s leginkább a tanult tehetetlenségre vonatkozott, hogy e lap olvasóira épp az ellenkező volt a jellemző, vagyis a saját sorsuk kovácsainak képzeltek magukat. Valószínűleg a mi társadalmunk konfliktusai arra vezethetők vissza, hogy akár a genetikai kevertség miatt – nem találunk egységesen öröklött tulajdonságjellemzőket –, akár mert kulturálisan ki Nyugatra, ki Keletre orientálódik igen eltérők a karaktervonások.

Az azonban elmondható, hogy az objektív körülményeink jobbak, mint a szubjektív módon történő megélése az életünknek. Már a középkor utazói is úgy nyilatkoztak rólunk – idézi Hankiss Elemér az Emberi kalandban –, hogy bár mindenünk megvan, halban s vadban bővelkedünk, vizeink és erdőink gazdagok, időjárásunk jó, mégis elégedetlen nép vagyunk.

Amik meghatároznak minket azok hol a Balkánhoz, hol a Nyugathoz, hol a Kelethez tesznek hasonlatossá. Stabílan instabílak vagyunk, meglehetősen kiszolgáltatta a fogyasztói társadalomnak, a koráramlatoknak és az aktuális politikai elitünknek.